

Климент Охридски
Пространно житие на
Константин-Кирил

Житие и деяния на блажения наш учител Константин Философ, първия наставник на славянското племе

Милостивият и щедър Бог, който очаква хората да се покаят, та всички да се спасят и да достигнат до познание на истината – защото той не иска смъртта на грешника, а покаяние и живот, макар че човекът твърде много клони към зло, – не оставя човешкия род да отпадне поради слабост, да се поддаде на дяволска съблазън и да погине, но през всички времена и години, както отначало, така и сега, не престава да ни прави много благодеяния: най-напреден чрез патриарсите и отците, след тях – чрез пророците, а подир тях чрез апостолите и мъчениците, чрез праведни мъже и учители, като ги избира от този многометежен живот. Защото Господ познава своите люде, които са негови, както е казал: „Моите овци чуват моя глас и аз ги познавам и ги зова по име; и те вървят след мене, и аз им давам живот вечен.“ Това той стори и в наше време, като ни издигна такъв учител, който просвети нашето племе, което поради слабост или по-право поради дяволска измама си беше помрачило разума и не искаше да ходи в светлината на Божиите заповеди. Прочее, ние излагаме неговото житие, което, макар и накратко, ни показва какъв беше той, та който иска, като слуша това, да му подражава, да възприеме бодростта и отхвърли леността, както е рекъл апостолът: „Подражайте на мене, както аз на Христа.“

В град Солун имаше един благороден и богат мъж на име Лъв, който заемаше друнгарска длъжност под властта на стратег. Той беше благоверен и праведен и спазваше напълно всички божи заповеди, както някога Йов. Като живееше със съпругата си, родиха му се седем деца, от които най-малкият, седмият, беше Константин Философ, нашият наставник и учител. Когато майка му го роди, дадоха го на дойка да го кърми; но детето никак не искаше да поеме чуждата гръд освен майчината си чак докато беше откърмено. Това стана по божия промисъл – за да бъде добрата издънка от добър корен отхранена с чисто мляко. След това тези добри родители решиха да не се събират вече, въздържайки се помежду си; и така преживяха в Господа като брат и сестра 14 години, докато ги раздели смъртта, без никак да нарушат обета си.

Когато бащата щеше вече да се представи пред божия съд, майката оплакваше това дете, казвайки: „За нищо друго не се грижа освен за това дете – как ще се устрои.“ А той рече: „Вярвай ми, жено; надея се на Бога, че той ще му даде такъв баща и настойник, който устройва всички

християни.“ Това се и сбъдна.

Когато беше на седем години, детето сънува сън и го разказа на татко си и на майка си, думайки: „Стратегът събра всички девойки от нашия град и ми рече: «Избери си от тях, която искаш твоя връстница за съпруга и помощница.» Аз, като се огледах и разгледах всички, видях една най-красива между тях, със светнало лице и богато украсена със златни мъниста, с бисери и с всякакви украшения; името ѝ беше София, сиреч Премъдрост. Нея избрах.“ Като чуха тези думи, родителите му казаха: „Сине, пази заповедта на баща си и не отхвърляй поуката на майка си; защото заповедта на закона е светилник и светлина. Кажй на Премъдростта: «Бъди ми сестра» и направи мъдростта своя сродница. Защото Премъдростта сияе повече от слънцето и ако вземеш нея за съпруга, с нея ще се избавиш от много беди.“

Когато го дадоха на учение, той с бистрата си памет преуспяваше в науката повече от всички други ученици, та беше за почуда на всички.

Един ден, според както беше обичай у богаташките деца да си устройват забавления с лов, излезе и той с връстниците си на полето, като взе своя сокол. Щом го пусна, яви се по божие усмотрение вятър, грабна сокола и го отнесе. От това момчето изпадна в униние и скръб и два дни не яде нищо. Тъй милостивият Бог със своето човеколюбие, като не искаше детето да привикне на житейски удоволствия, лесно го улови: както едно време беше уловил чрез елен Плакида по време на лов, така [улови] сега и Константина чрез сокол. А той, като се замисли върху суетата на тоя живот, окайваше го, думайки: „Такъв ли е този живот, та вместо радост настъпва скръб? От днес ще поема друг път, който е подобър от тоя, и няма да прахосвам дните си в шума на този живот.“ И отдавайки се на наука, той си седеше въщи и учеше наизуст писанията на свети Григорий Богослов. Нарисува на стената кръстен знак и написа такава похвала на свети Григорий:

„О, Григорие, човече по тяло и ангеле по дух! Ти, бидейки човек по тяло, наистина се явяваш като ангел; защото твоите уста, като устата на един от серафимите, прославят Бога и просвещават цялата вселена чрез изяснение на правата вяра. Приеми, прочее, и мене, който коленича пред тебе с вяра и любов, и ми бъди учител и просветител!“

Такива слова изричаше Константин.

Вдълбочавайки се в много от беседите [на Григорий Богослов] и в тяхната голяма мъдрост, като не можеше да разбере дълбочина на смисъла, изпадна в голямо униние. А там имаше един чужденец, който беше опитен в граматиката. Отиде при него, падна в краката му,

откриваше му душата си и го молеше: „Научи ме добре на граматическото изкуство.“ А той, погребвайки своя талант, му рече: „Момко, не си хаби труда; зарекъл съм се до края на живота си да не уча никого на това.“ Но момчето пак го молеше със сълзи на очи: „Вземи целия дял, който ми се пада от бащиния ми дом, но ме научи.“ Но той не искаше да го послуша и Константин си отиде вкъщи и пребиваваше в молитва, за да постигне желанието на сърцето си.

Но скоро Бог изпълни желанието на ония, които му се боят. Царският управник, който се нарича логотет, като чу за неговите дарби, за неговата мъдрост и прилежно учение, което беше вродено у него, прати да го повикат, та да се учи с царя. Като чу това, момчето се запъти с радост; и тръгвайки на път, коленичи и отправи молитва към Бога, думайки: „Боже на отците ни и Господи на милостта, който си направил всичко със словото си и с премъдростта си си създал човека да владее над сътворените от тебе твари. Дай ми намиращата се край твоя престол премъдрост, за да разбирам каква е твоята воля и да се спася. Защото аз съм твой роб и син на твоята робиня.“ И като изрече докрай тази Соломонова молитва, стана и каза „Амин!“.

Като дойде в Цариград, дадоха го на учители да се учи. В три месеца той усвои граматиката и се зае с другите науки: изучи Омира и геометрията, а при Льва и при Фотия – диалектиката и всички философски науки, а освен тях и риторика, и аритметика, и астрономия, и музика, и всички други елински изкуства. И той бързо изучи всички тези науки, като да би изучавал само една от тях. Защото бързината се съчетаваше с прилежанието, като се надпреварваха взаимно, чрез което се постигат науки и изкуства. Но още повече от учението той проявяваше своя кротък нрав и беседваше само с ония, с които това беше по-полезно, като странеше от онези, които имаха склонност към зло. Гледаше и вършеше само едно: как вместо земното да придобие небесното, да излети от това тяло и да живее с Бога.

Логотетът, като го видя, че е такъв, даде му власт над целия свой дом и му позволи да влиза свободно в царските палати. А по-късно веднъж го запита: „Философе, бих искал да зная що е философия.“ А той с бързия си ум отговори веднага: „Познаване на Божиите и човешките неща, което учи доколко човек може да се приближи към Бога и как чрез дела да стане образ и подобие на оногова, който го е създал.“ От това този велик и почитан мъж го обикна още повече и често го разпитваше за тия неща. И Константин му разкриваше философското учение, като изказваше дълбоки мисли с малко слова.

Така той пребиваваше в чистота и колкото повече угаждаше на Бога, толкова по-обичан ставаше на всички, тъй че мнозина силно желяеха с обич да се сдружат с него и да възприемат, според силите си, неговия добродетелен в името на Бога живот. Защото всички обикнаха искрено неговата разумност.

А логотетът му оказваше всякакви достойни почести и му даваше много злато, но Константин не приемаше. По-късно веднъж му рече: „Твоят разум и твоята мъдрост отдавна ме карат да те обичам. Ето аз имам духовна дъщеря, която съм възприел от светия купел – красива, богата, от добър и богат род. Ако искаш, ще ти я дам за съпруга. И от царя сега ще получиш голяма чест и княжение, а в бъдеще очаквай и повече: скоро ще станеш стратег.“ А философът му отговори, думайки: „Наистина, този дар е голям, но за ония, които го търсят; а за мене няма нищо по-велико от науката, чрез която ще придобия мъдрост и ще потърся прародителската чест и богатство.“ Логотетът, като чу неговия отговор, отиде при царицата и ѝ рече: „Този млад философ не обича тоя живот; но за да не го изпуснем за обществото, нека да го подстрижем, да го посветим на духовно звание и да му дадем служба – да бъде библиотекар на патриарха в «Света София», та поне така да го задържим.“ Така и постъпиха с него.

Като прекара малко време с тях на тази служба, той се отдалечи към Тясното море и се скри тайно в един манастир. Търсиха го шест месеца и едва го намериха. Като не можаха да го придумат да остане на тази служба, помолиха го да приеме преподавателска катедра и да преподава философия на туземци и чужденци, със съответния служебен чин и заплата. Той прие това.

По онова време цариградският патриарх Анис беше повдигнал в Цариград иконоборческа ерес, като казваше да не се почитат светите икони. Като свикаха събор, изобличиха го, че говори неправо, и го свалиха от престола. А той рече: „Изгониха ме с насилие, но не ме обориha; защото никой не може да противостои на моите думи.“ Тогава царят с патрициите подготвиха философа и го пратиха против Аниса, като му рекоха: „Ако можеш да обориш този младеж, ще заемеш от-ново престола си.“ А той, като видя философа млад на възраст, па и ония, които бяха изпратени с него, а не знаеше, че у него има ум на възрастен човек, рече им: „Всички вие не сте достойни за моето подножие; как ще споря аз с вас?“ А философът му рече: „Не съди по човешка преценка, но гледай божиите наредби; защото, както ти си създаден от Бога от земя и от душа, така и всички ние. Затова, човече, гледай към земята и не се

гордей.“ А Анис пак възрази: „Не подобава да се търсят цветя наесен, нито да се праща на война стар човек – като оня юноша Нестор.“ Философът му отговори: „Ти сам говориш против себе си. Кажни: в коя възраст душата е по-силна от тялото?“ Той рече: „На старост.“ А философът му каза: „Ами ние на каква борба те караме: на телесна ли, или на духовна?“ Той рече: „На духовна.“ Тогава философът му отговори: „Щом е тъй, ти трябва да си сега по-силен; тъй че не ни говори такива приказки. Защото ние нито търсим цветя не навреме, нито те караме на бой.“

Като бе посрамен по този начин, старецът обърна разговора на друга страна и рече: „Кажни ми, младежо, защо не се покланяме на кръста и не го целуваме, когато той е счупен, а вие не се срамувате да почитате една икона даже и тогава, когато тя е нарисувана само до гърдите?“ Философът отговори: „Кръстът има четири части, и ако една негова част липсва, той вече губи своя образ; а иконата само с лицето показва образа и подобие на оново, за когото е нарисувана. Който я гледа, не вижда лице нито на лъв, нито на рис, а вижда лицето на първообраза.“ Старецът пак запита: „А защо се кланяме на кръст без надпис, когато има и други кръстове, а пък вие не отдавате почит на една икона, ако на нея не е написано името на оново, чийто образ е нарисуван?“ Философът отговори: „Защото всеки кръст има образ, подобен на Христовия кръст, а всички икони не изобразяват един и същ образ.“ Старецът отново възрази: „Щом като Бог е заповядал на Мойсея «Не си прави никакво подобие», защо вие правите такива подобия и им се кланяте?“ На това философът отговори: „Ако Бог беше рекъл «не прави никакво подобие», ти би бил прав; но той е рекъл «[Не прави] всякакво подобие», сиреч «[не прави] недостойно подобие».“ Като не можа да отговори на това, старецът млъкна посрамен.

След това агаряните, наричани сарацини, повдигнаха хула против единната божественост на света Троица, казвайки: „Как вие, християните, признавайки един Бог, го превръщате на трима, като твърдите, че има Отец, Син и Дух? Ако можете да обясните това явно, пратете при нас мъже, които могат да говорят за тези неща и да ни убедят.“

Тогава философът беше на двадесет и четири години.

Царят събра съвет и като го повика, рече му: „Чуваш ли, философе, какво говорят скверните агаряни против нашата вяра? Ти, като си служител и ученик на света Троица, иди и им се противопостави. И нека Бог, съвършителят на всяко дело, който се слави в троица – Отец, Син и Свети Дух, – да ти даде благодат и сила на словото и да те покаже като

втори Давид, който победи Голиата с три камъка, и да те върне при нас, като те удостои с царството небесно.“ Като чу това, той отговори: „С радост ще отида за християнската вяра. Защото има ли за мене на този свят нещо по-сладко от това – да живея и да умра за света Троица?“ Изпратиха го прочее, като му придадоха и асикрита Георгий Полаша.

Като пристигнаха там, те видяха странни и гнусни неща, които безбожните агаряни бяха извършили за поругание и присмех на християните, които живееха в ония места благочестиво в името на Христа, и ги оскъряваха твърде много: отвън по вратите на всички християни бяха изписали образи на демони, вършеха разни глуми и ги подиграваха. Попитаха прочее философа, думайки: „Можеш ли, философе, да разбереш какъв е този знак?“ А той им рече: „Виждам демонски образи и мисля, че вътре живеят християни; демоните, като не могат да живеят с тях, бягат вън от тях. А там, където няма това изображение отвън, те живеят вътре заедно с хората.“

Като седнаха на обяд, агаряните – мъдри и книжовни люде, изучени добре в геометрията, в астрономията и в другите науки, – за да изпитат Константина, запитаха го, думайки: „Виждаш ли, философе, удивително чудо: откак Мохамед ни донесе благовестие от бога и обърна във вярата много народ, всички ние спазваме закона, без да престъпваме нищо; а вие, които държите Христовия закон, го спазвате и изпълнявате един тъй, друг иначе – комуто както е угодно.“ На това философът отговори: „Нашият Бог е като морската бездна. За него пророкът казва: «Кой ще обясни рода му? Защото от земята се взима животът му.» За да го намерят, мнозина се впусчат в тази бездна; силните по ум, като добиват с негова помощ умствено богатство, преплуват бездната и се връщат; а слабите по ум се опитват да преплуват морето като с изгнили кораби и едни от тях потъват, а други, влачейки се с немощно безсилие, едва си отдъхват с мъка. А вашето [учение] е лесно и достъпно, та може да го премине всеки – и малък, и голям. Защото в него няма нищо извън човешките обичаи, а има само онова, което всеки може да върши. [Мохамед] всъщност не ви е заповядал нищо: щом като не е обуздал гнева ви и похотта ви, а ги е разпуснал, в каква ли пропаст ще ви хвърли? Нека разумните да разберат! А Христос постъпва не така: той вдига отдолу нагоре онова, което е тежко, и поучава хората чрез вяра и божии добродетели. Бидейки творец на всичко, той е създал човека между ангелите и животните, като със словото и разума го е отличил от животните, а с гнева и похотите – от ангелите. И който към която страна клони, към нея се и приобщава: или към висшите, или към низшите [животните].“

Отново го попитаха: „Щом като има един бог, как вие го славите в три божества? Кажете, ако знаете! Защо вие го именувате Отец, Син и Свети Дух. Щом е тъй, дайте му тогава и жена, та да се разплодят от него много богове.“ На това философът отговори: „Не говорете такива безсрамни хули. Ние добре сме научени от пророците и от църковните отци и учители да славим светата Троица: Отец, Слово и Дух – три лица в едно същество. Словото се въплоти в девица и се роди заради нашето спасение, както свидетелствува и вашият пророк Мохамед, който пише така: «Пратихме нашия Дух при дева, като пожелахте тя да роди.» Ето, аз от него ви давам обяснение за света Троица.“

Сразени от тези думи, те обърнаха разговора на друга страна и рекоха: „Така е, както казваш, гостенино. Но щом Христос е ваш Бог, защо вие не вършите онова, което той заповядва? В евангелските книги е писано: «Молете се за вашите врагове, правете добро на ония, които ви ненавиждат и ви гонят, и обръщайте бузата си на ония, които ви бият.» Вие обаче не постъпвате така, а остриете и вие оръжието си против ония, които вършат това срещу вас.“ На това философът отговори: „Когато в закона има две заповеди, кой се явява изпълнител на закона: онзи ли, който спазва само едната заповед, или онзи, който спазва и двете?“ Те отговориха: „Разбира се, че онзи, който спазва и двете.“ Тогава философът каза: „Бог е рекъл: «Молете се за ония, които ви обиждат», но той е рекъл още и това: «Никой не може да покаже на този свят по-голяма любов от тая – да положи душата си за своите приятели.» А ние правим това за приятелите си, за да не би заедно с телесното им пленение да бъде пленена и душата им.“ Те пак го попитаха, думайки: „Христос е дал данък за себе си и за другите; вие защо не вършите неговите дела? Ако вие не плащате данък за себе си, понеже се браните, защо не давате данък на тъй великия и силен исмаилтянски народ поне за вашите братя и близки? Та ние искаме малко – само по една жълтица. И тогава, докато свят светува, ние ще пазим мир между нас, както никой друг народ.“ Философът отговори: „Ако някой човек, следвайки своя учител, иска да върви по същия път, по който върви учителят, а друг го срещне и го отбие от пътя, той приятел ли му е, или враг?“ Те рекоха: „Враг.“ Философът продължи: „Когато Христос даде данък, кое царство беше: исмаилтянско ли, или римско?“ Те отговориха: „Разбира се, римско.“ А той им рече: „Щом е тъй, не бива да ни осъждате, задето всички плащаме данък на ромеите.“

След това му зададоха още много въпроси, като го изпитваха по всички изкуства, които и самите те познаваха. Той им обясни всичко.

Като ги обори и по тия въпроси, те го попитаха: „Отде ти знаеш всичко това?“ А той им рече: „Някой си човек почерпал малко вода от морето и като я носел в един мех, хвалел се пред минувачите: «Виждате ли, ето вода, каквато няма никой друг освен мене.» Но дошъл един крайморец и му рекъл: «Не те ли е срам да говориш така и да се хвалиш с тоя смрадлив мех? Та ние имаме цяла морска бездна!» Така постъпвате и вие. А всички изкуства са произлезли от нас.“

След това, за да го смаят, показаха му насадена градина, която понякога сама изникваше от земята. Той им обясни как става това. Тогава те му показаха всичкото си богатство – къщи, украсени със злато и сребро, със скъпоценни камъни и бисер, казвайки: „Гледай, философе, дивно чудо: виж колко е голяма силата и колко е несметно богатството на халифа, господаря на сарацините!“ А той им отговори: „То не е чудно, трябва да се въздаде хвала на Бога, който е сътворил всичко това и го е дал за радост на хората. Всичко е негово, а не на друго.“ Най-сетне те отново изпаднаха в своята злоба и му дадоха да пие отрова. Но всемилостивият Бог, който рекъл: „Даже и ако изпиете нещо смъртоносно, няма да ви навреди“, го запази невредим от тази гибелна отрова и го върна здрав в отечеството му.

Не след дълго той се отрече от целия този живот и се уедини на едно място в безмълвие, задълбочен само в себе си. Той не оставяше нищо за утрешния ден, а раздаваше всичко на сиромасите, като възлагаше надеждата си на Бога, който всеки ден се грижи за всички. Веднъж на някакъв празничен ден, когато прислужникът му се оплакваше, думайки: „На тоя светъл ден нямаме нищо за ядене“, той му рече: „Оня, който едно време нахрани израилтяните в пустинята, той сега ще прати и на нас тук храна. Иди и повикай поне пет души сиромаси и очаквай божията помощ.“ Щом наближи време за обяд, неочаквано дойде един мъж и донесе цял товар от всякакви ястия и десет жълтици. А Константин въздаде хвала на Бога за всичко това.

Подир това той отиде в Олимп при брата си Методий и остана да живее там, отправяйки непрестанни молитви към Бога и беседвайки само с книгите. Денонощно се занимаваше с тях заедно с брата си; водейки достоен живот и насочвайки в сърцето си пътеките си към Бога, той прибавяше труд към труд и преуспяваше твърде много в Божиите добродетели. Но за тези неща засега ще кажем само толкова.

По това време дойдоха при гръцкия цар пратеници от хазарите, които казаха: „Ние открай време познаваме единаго Бога, който е над всичко, и нему се кланяме на изток, но пазим и някои наши срамни

обичаи. Евреите ни нудят да приемем тяхната вяра и техните обичаи, а, от друга страна, сарацините, като ни предлагат мир и много дарове, теглят ни към своята вяра, казвайки: «Нашата вяра е по-добра от вярата на всички други народи.» Затова, пазейки старата дружба и обич, ние пращаме пратеници при вас – защото вие сте велик народ и владееете царството от Бога, – като искаме от вас съвет и ви молим да ни пратите учен мъж; ако той обори евреите и сарацините, ние ще приемем вашата вяра.“

Тогава царят потърси философа и като го намери, разказа му за хазарската молба и му рече: „Иди, философе, при тия хора, говори им и им дай обяснения за света Троица с нейна помощ; защото никои друг не може да извърши това, както трябва.“ Константин рече: „Щом заповядаш, господарю, аз с радост ще отида за тази работа – пеш и бос, без всичко онова, което Бог е казал на учениците си да не носят.“ А царят му възрази: „Ако ти би искал да направиш това от свое име, добре говориш; но като имаш предвид царската власт и достойнство, иди със съответните почести и с царска помощ.“

[Константин] веднага тръгна на път. Като стигна в Херсон, той изучи еврейския език и книжнина и преведе осемте части на граматиката, от което придоби по-голямо познание.

Тук живееше някой си самаританин, който идваше при Константи-на и спореше с него. Веднъж донесе самаритански книги и му ги показа. Философът ги измоли от него и затворил се в жилището си, отдаде се на молитва. Добивайки просветление от Бога, той започна да чете книгите безпогрешно. Като видя това, самаританинът възкликна с голям глас: „Наистина ония, които вярват в Христа, скоро приемат светия Дух и неговата благодат.“ Веднага след това син му се покръсти, а след него се покръсти и самият той.

Там [философът] намери евангелие и псалтир, написани с руски букви, и срещна човек, който говореше на тоя език. Той влезе в разговор с него и разбра смисъла на речта му, сравнявайки със своя говор различието на звуковете на гласни и на съгласни. И като отправи молитва към Бога, скоро започна да чете и да говори [на тоя език]. И всички му се удивляваха и хвалеха Бога.

Като чу, че свети Климент още лежи в морето, помоли се и рече: „Вярвам на Бога и се надявам на свети Климента, че ще го намеря и ще го извадя от морето.“ Той убеди архиепископа и като се качиха на кораб заедно с целия клир и с благочестивите граждани, отидоха на мястото. Щом стигнаха, морето утихна съвсем и те започнаха да копаят, пеейки.

Веднага се разнесе голямо благоухание, като от много кадила, и след това се повиха светите мощи. Поеха ги с голяма чест и прослава от страна на всички граждани и ги занесоха в града, както пише в неговото Обретение.

[По това време] хазарският воевода излезе с войска, заобиколи един християнски град и го обсади. Като узна това, философът, без да се колебае, отиде при него; побеседва с него, наговори поучителни думи, укроти го. Той обеща да се покръсти и се оттегли, без да направи никаква пакост на ония хора.

А философът се върна обратно по своя път.

В първия час, когато си правеше молитвата, нападнаха го маджари, които виеха като вълци и искаха да го убият. Но той не се уплаши и не изостави молитвата си, а само казваше „Господи помилуй“ – защото беше свършил вече службата [на първия час]. А те, като го видяха, по божие повеление се укротиха и започнаха да му се покланят. И като изслушаха поучителните слова от устата му, пузнаха го с мир с цялата му дружина.

Като се качи на кораб, [Константин] пое пътя към хазарската земя, между Меотийското езеро и Каспийската врата на Кавказките планини. Хазарите изпратиха да го посрещне един опитен и хитър мъж, който влезе в разговор с него и му рече: „Защо вие имате лошия обичай да поставяте на мястото на един цар друг цар, от друг род? Ние [винаги] правим това според рода.“ Философът му отговори: „И Бог на мястото на Саула, който не вършеше нищо богоугодно, избра Давида, който угаждаше Богу, и неговия род.“ Онзи отново запита: „Защо вие изказвате всичките си доводи, като държите Библията в ръка? Ние не [постъпваме] така, а изнасяме всичката си мъдрост от гърдите си, като да сме я погълнали, и не се гордеем с Писанието като вас.“ А философът му отвърна: „На това аз ще ти отговоря така: ако срещнеш гол човек и той ти каже «Имам много дрехи и много злато», ще му повярваш ли, като го виждаш гол?“ Хазаринът отвърна: „Не.“ Тогава философът му рече: „Така и аз ти казвам: ако ти наистина си погълнал всичката мъдрост, както се хвалиш, кажи ми колко родове има от Адама до Мойсея и по колко години е държал всеки род?“ Като не можа да отговори на това, хазаринът млъкна. Като стигнаха там [т.е. в столицата], когато щяха да седнат на обяд у кагана, попитаха го: „Какъв е твоят сан, та да те поставим [на съответно място] според сана ти?“ Той рече: „Имах дядо, много велик и славен, който стоеше близо до царя. Но когато отхвърли дадената му голяма чест, той бе изгонен и отиде в чужда земя, обедня и там ме

роди. Аз потърсих предишната си прадедовска чест, но не можах да я постигна, защото съм Адамов внук.“ Те му отговориха: „Уместно и право говориш, гостенино.“ И оттогава почнаха да му оказват почести.

Каганът вдигна чаша и рече: „Да прием в името на единия Бог, който е създал всяка твар.“ А философът, като взе чашата си, рече: „Пия в името на единия Бог и на неговото Слово, който чрез словото е създал всяка твар, чрез когото се утвърдиха небесата, и в името на животворящия Дух, чрез когото се крепи цялото им войнство.“ Каганът му отговори: „За всичко говорим еднакво, но различно мислим само по това: вие славите троица, а ние само един [Бог], придържайки се о Писанието.“ Философът отговори: „Писанието проповядва и Слово, и Дух. Ако някой ти оказва почит, но не почита твоето слово и твоя дух, а пък друг почита и трите, кой от двамата те почита повече?“ „Който почита и трите“ – рече каганът. Тогава философът отговори: „Затова ние постъпваме по-добре, като доказваме това с примери, вслушвайки се в пророците. Защото Исая е рекъл: «Чуй ме, Якове Йзраилю, когото аз съм призвал: Аз съм първият, аз съм во веки; и сега ме води Господ и неговият Дух.»“

Юдеите, които стояха наоколо, му рекоха: „Кажни ни, как може женски пол да вмести в утробата си бога, когото не може да погледне, а камо ли да роди?“ А философът, като посочи с пръст кагана и неговия пръв съветник, рече: „Ако някой каже, че първият съветник не може да приеме кагана на гости, а пък след това каже, че последният негов слуга може да приеме кагана и да му окаже почести – как да нарека такъв човек, кажете ми: умен ли, или безумен?“ „Безумен, и то много безумен“, отвърнаха те. Тогава философът ги запитва: „От всички видими твари кое е най-достойно?“ Отговориха му: „Човекът; защото той е създаден по образ и подобие божие.“ А философът им рече: „Не са ли тогава безумни ония, които казват: Бог не може да се вмести в човека? Та нали той се вмести и в къпина, и в облак, и в буря, и в дим, когато се явяваше на Мойсея и на Йова? Как можеш, когато един е болен, да лекуваш друго? И човешкият род, който е изпаднал в изтление, от кого друго би получил обновление, ако не от самия свой творец? Кажете ми: ако лекарят иска да постави пластир на някой болен, на дърво и на камък ли ще го постави? И ще направи ли по този начин болния човек здрав? А защо Мойсей, подбуден от светия Дух, рече в молитвата си, простирайки ръце [към Бога]: «Не ни се явявай вече, милосърдний Господи, в каменен гръм и в тръбен глас, но се всели в нашите утробы и отнеми нашите грехове!» Така казва Акила.“

И така се разотидоха от обяда, като определиха ден, в който да беседват за всички тези неща.

Като седнаха отново с кагана, философът рече: „Аз съм самичък между вас, без род и без другари; но ние спорим за Бога, в чиито ръце е всичко, и нашите сърца. Сега, като говорим, нека ония от вас, които са силни в словото, каквото разберат, да кажат, че е тъй; а което не разбират, да попитат, и ние ще им обясним.“ Юдеите му отговориха, думайки: „И ние признаваме в Писанието и Слово, и Дух. Но кажи ни, кой закон е дал Бог на хората по-напред: Мойсеевия ли, или тоя, който вие държите?“ А философът рече: „Затова ли питате, за да спазвате по-стария закон?“ „Да, отговориха те; защото трябва да се спазва по-първият закон.“ Тогава философът им рече: „Ако искате да спазвате по-стария закон, откажете се съвсем от обрезанието.“ Те възрази: „Защо говориш така?“ „Кажете ми открито, рече философът: първият закон при обрезанието ли бе даден, или преди обрезанието?“ „Мислим, че при обрезанието“, отговориха те. А той им рече: „След запрещението на Адама и след неговото грехопадение не даде ли Бог на Ноя първия закон, като нарече тоя закон «завет»? Защото Бог му рече: «Ето аз ще поставя моя завет пред тебе и пред твоето потомство, и пред цялата земя», който се състои в три заповеди. И [още рече Бог]: «Яжте като злак тревист всичко, което хвърчи по небето, и всичко, което е на земята, и всичко, което е във водата; само месо с кръвта му [която е] негова душа – него не яжте.» И още: «Който пролее човешка кръв, вместо нея да се пролее неговата кръв.» Защо вие, въпреки това, твърдите, че спазвате първия закон?“ На това евреите му отговориха: „Ние държим първия закон – Мойсеевия; а това, [което ти казваш], Бог не го е нарекъл «закон», а «завет» – както и наредбите на човека в рая нарече «заповед», и наредбите на Авраама нарече другояче: «обрезание», а не «закон». Защото друго е «закон», а друго е «завет». Творецът е нарекъл двете неща различно.“ Философът им отговори: „Аз пък по този въпрос ще ви кажа, че законът се нарича още и «завет». Защото Бог рече на Авраам: «Влагам моя завет във вашата плът», който [завет] той нарече още и «знак», «който ще бъде между мене и тебе.» И към Йеремиа той извика: «Чуйте [думите на] тоя завет и кажете на мъжете Юдови и на жителите йерусалимски; и речи им: «Тъй казва Господ Бог Израилев: проклет да е оня човек, който не послуша думите на тоя завет, който аз заповядах на бащите ви в деня, в който ги изведох от Египетската земя.»“ Юдеите му отговориха: „Така приемаме и ние, че законът се нарича и завет; но всички ония, които се придържаха към Мойсеевия закон, все угодиха на Бога. Тъй че и ние,

придържайки се към него, се надяваме да бъде тъй. А вие, като въздигате друг закон, потъпквате божия закон.“ Философът им рече: „Ние постъпваме добре. Ако Авраам не беше възприел обрезанието, а беше се придържал към [първия], Ноевия закон, не би се нарекъл божий приятел. Също по-късно и Мойсей, след като написа своя закон, не се придържаше вече към предишния закон. Та и ние също постъпваме по техния пример: като получихме от Бога закон, спазваме го, та да пребъдва твърдо божията заповед. Защото, когато Бог даде на Ноя закон, не му каза, че по-късно ще даде друг, а му каза, че [този завет] ще пребъдва вечно във всяка жива душа. Също и по-късно, като даде обет на Авраама, не му извести, че ще даде друг на Мойсея. И защо вие се придържате към [Мойсеевия] закон, когато Бог е възвестил чрез Йезекилия: «Ще го променя и ще ви дам друг.» А Йеремия е казал явно: «Ето идват дни, казва Господ, и ще дам на дома Юдов и на дома Израилев нов завет – не според завета, който дадох на вашите отци в ония дни, когато ги хванах за ръка, за да ги изведа от Египетската земя. Защото те не останаха в моя завет и аз ги възненавидях. Но ето завета, който ще дам на дома Израилев след ония дни, казва Господ: ще вложа моя закон в помишленията им и ще го напиша в сърцата им; и аз ще им бъда Бог, а те ще бъдат мой народ.» И пак същият Йеремия казва: «Тъй казва Господ: «Спрете се във вашите пътища, разгледайте и разпитайте за вечните божии пътеки, вижте кой е истинският път и тръгнете по него; и ще намерите успокоение за душите си.»

Но те рекоха: няма да вървим. Поставих пазачи над вас [да ви рекат]: «Слушайте гласа на тръбата.» Но те казаха: няма да слушаме. И тъй, чуйте, народи, и вие, които пасете стадото сред тях.» И веднага след това [добавя]: «Чуй, земя: ето, аз ще направя върху тия хора зло, плод на тяхното отвръщане [от мене]; защото те не послушаха моите думи и отхвърлиха моя закон, който им проповядваха пророците.» И не само с тези места мога да ви покажа, че Мойсеевият закон ще престане, а и с много още други ясни доводи от пророците.“ Юдеите му отвърнаха: „Всеки евреин знае истината, че това ще бъде така; но времето за Помазания още не е дошло.“ А философът им рече: „Защо говорите така, когато виждате, че Йерусалим е разорен, че жертвоприношенията са престанали и че се е сбъднало всичко онова, което пророците са предсказали за вас? Малахия казва много ясно: «Моето благоволение не е вече върху вас – казва Господ вседържител; – жертви от вашите ръце не приемам. Защото от изток слънце до запад се слави името ми между народите и на всяко място се принася кадило и чиста жертва на моето име,

защото е велико моето име между народите, казва Господ вседържител.»“ А те рекоха: „Ти казваш това; но [според нас] всички племена ще бъдат благословени и обрязани в град Йерусалим.“ Философът отговори: „Защо тогава Мойсей казва: «Ако ме послушате добре и спазвате закона във всичко, пределите ви ще бъдат от Червеното море до Филистимското море и от пустинята до река Ефрат.» А ние, другите народи, ще бъдем благословени в името на Оногова, в когото е благословено и семето Авраамово, който е произлязъл от Йесеевия корен, който е наречен «очакване на народите» и «светлина на цялата земя и на всички острови», и ще бъдем осенени от божията слава, но не според този закон и не на това място. Това пророците го казват много ясно. Захария казва: «Ликувай от радост, дъще Сионова; ето, твоят цар иде при тебе, кротък, възседнал върху осле, син на подяремница.» И продължава: «Тогава ще изтреби оръжието от Ефрема и конете от Йерусалим и ще възвести мир на народите. И владичеството му ще бъде от краищата на земята до крайните предели на вселената.» А Яков казва: «Не ще престане княз от Юда, нито вожд от чреслата му, докато не дойде Онзи, за когото това е запазено; той е упование на народите.» Като виждате, че всичко това се е сбъднало и изпълнило, кого друго чакате? Даниил, научен от ангела, е казал: «Седемдесет седмици [има] до вожда Христа, което значи четиристотин и деветдесет години, за да се потвърдят виденията и пророчествата.» А как мислите вие: кое е желязното царство, за което говори Даниил в съновидението [на Навуходоносор]?” „Римското“, отговориха те. Философът отново ги запита: „А камъкът, който се откъсна от планината без човешки ръце, кой е?” Отговориха му: „Помазаният.“ А след това го запитаха: „Ако признаем въз основа на пророците и на други доводи, че той вече е дошел, както ти казваш, защо и досега още римското царство се държи на власт?” Философът отговори: „То не се държи вече, а е отминало, както [са отминали] и другите, според видението. Защото нашето царство не е римско, а е Христово, както казва и пророкът: «Ще въздигне Бог небесно царство, което няма да се разруши во веки, и това царство няма да бъде предадено на друг народ; то ще съсипе и ще затрие всички царства, а само то ще стои во веки.» Не стои ли сега това именно царство – християнското царство, което се назовава с Христовото име? Ромеите се покланяха на идолите, а християнските царе – едни от един, други от друг народ и племе – царуват в Христово име, както казва и пророк Исая, обръщайки се към вас: «Оставихте името си за поругание на моите избраници; вас ще избие Господ, а ония, които му служат, ще ги нарече с ново име, което ще бъде благословено по цялата

земя. Защото те ще благославят истинския Бог и ония, които се кълнат на земята, ще се кълнат в небесния Бог.» Не са ли се сбъднали вече предсказанията на всички пророци, изречени явно за Христа?

Исайя предсказва за неговото раждане от девица, казвайки така: «Ето, девица ще зачене в утробата си и ще роди син, и ще нарекат името му Емануил, което ще рече «с нас е Бог.» А Михей казва: И ти, Витлееме, земя Юдова, никак не си най-малък между Юдовите царства; защото от тебе ще излезе вожд, който пасе моя народ Израил, чийто произход е от паметвека, от вечни дни. Затова той ще ги остави до времето на онази, която има да роди, и тя ще роди.» А Йеремиа казва: «Попитайте и вижте: няма роди мъжки пол? Защото велик е она ден и няма друг подобен нему; ще бъде усилено време за Якова, но той ще се избави от него.» Исайя пък е рекъл: «Преди още да настъпят родилните болки, преди да дойде времето ѝ за раждане, болките изчезнаха и тя роди син.»

Юдеите подхванаха отново: „Ние сме благословено семе от Сима и сме благословени от нашия отец Ной, а вие не сте.“ Философът им разясни и това, като им рече: „Благословието на вашия отец Ной не е нищо друго освен възхвала към Бога и никак не се отнася до самия него [т.е. до Сима]. Защото ето как е. [Ной е рекъл]: «Благословен да бъде Господ Бог на Сима», а на Яфета, от когото сме ние, е казал: «Да разпространи Бог Яфета и той да се посели в жилищата Симови.» Така философът им разясни всичко от пророците и от другите книги и не ги остави, докато сами те не казаха: «Така е, както ти казваш.»

Те пак рекоха: „Защо вие, осланяйки се на човек, се смятате за благословени, когато писанието прокллина такива хора?“ Философът ги запитва: „Давид прокълнат ли беше, или благословен?“ „Благословен, и то много“, отговориха те. А философът им рече: „Та и ние се осланяме на оногова, на когото [се осланя] и той. Защото той казва в псалмите си: «Човекът, който беше в мир с мене, на когото се уповавах.» А този човек е Христос Бог. А пък който се уповава на обикновен човек, него и ние го смятаме за прокълнат.“

След това те поставиха друг въпрос, казвайки: „А защо вие, християните, отричате обрезанието, когато Христос не го отрече, а го изпълни според закона?“ Философът отговори: „Онзи, който едно време рече на Авраама: «Това да бъде завет между мене и тебе», той, като дойде, изпълни тоя завет, който завет обаче трая от Авраама до самия него; но той не нареди тоя завет да продължава по-нататък, а ни даде кръщение-то.“ Те възразиха: „А защо тогава други хора преди това угодиха на Бога, макар че не носеха Христовия знак, а Авраамовия?“ Философът

отговори: „Защото никой от тях не е имал две жени, а само Авраам; защото Бог обряза кракото му, като с това [му] постави граница, която той да не прекрача по-нататък, и посочи първия брак на Авраама за пример на другите, та и те да вървят по него. Същото направи и с Якова, като повреди жилата на бедрото му, защото беше взел четири жени. Той разбра причината, поради която [Бог] му стори това, и затуй Бог му нарече името «Израил», сиреч «ум, който вижда Бога»; защото след това вече той не се докосна до жена. А Авраам не разбра това.“

Юдеите отново го запитаха: „Защо вие, като се покланяте на идоли, смятате, че угаждате на Бога.“ Философът отговори: „Научете се най-напред да различавате имената – що е образ и що е идол. И като разберете, не нападайте християните. Защото във вашия език има десет названия за такова изображение. Ще ви попитам аз: Скинията, която Мойсей видя на планината и донесе долу на земята, не беше ли образ? И не беше ли образ на тоя образ онова точно подобие, което той изкусно направи от дървени сглобки и кожи и вълна, и с изящни херувими? И щом като я направи по тоя начин, да кажем ли, че вие отдавате почит на дървото и на кожите, и на вълната, а не на Бога, който тогава посочи тоя образ? Същото е и със Соломоновия храм, понеже и той имаше изображения на херувими и на ангели и образи на много други неща. Та така също и ние, християните, правим изображения на божите угодници и им отдаваме подобаваща почит, като отделяме добрите от демонските изображения. Така и Писанието порицава едни, които принасят своите синове и дъщери в жертва на бесовете, и призовава върху тях божия гняв, а възхвалява други, които жертвуват своите синове и дъщери.“

Юдеите пак рекоха: „Не се ли противите на Бога, като ядете свинско и заешко месо?“ Той им отговори: „Първият закон нарежда: «Яжте всичко като злак тревист»; защото «за чистите всичко е чисто, а на осквернените и съвестта им е осквернена». Също и в Битието Бог казва: «Ето, всичко е твърде добро»; само заради вашето лакомство обаче той е забранил някои неща. Рекъл е [Бог] още: «Яде Яков и се насити, а се отрече [от Бога] възлюбления.» И пак: «Седна народът да яде и да пие, а после стана да играе.»“

От многото [прения] ние, като ги съкратихме, изложихме тук само малко – колкото за знание; а който иска да подири тези беседи, както са, в пълнота, ще ги намери в съчиненията му, които преведе нашият учител архиепископ Методий, като ги раздели на осем части. Там ще види силата на словото, [дадена му] по божия благодат, насочена като огнен пламък срещу противниците.

Хазарският каган и началстващите мъже, като изслушаха всички тези негови приятни и подобаващи слова, рекоха му: „Ти си изпратен тук от Бога за наше назидание. Като си изучил с негова помощ цялото Писание, ти ни разясни всичко поред и наслади до насита всички ни с медоточивите думи на Светото писание. Макар че сме хора неуки, ние вярваме, че ти си от Бога. Но ако искаш повече да успокоиш нашите души, поправи ни във всичко чрез примери и ни обясни поред онова, което те питаме.“ И така се разотидоха да си починат.

Като се събраха на другия ден, хазарите му рекоха: „Покажи ни, почтени мъжо, с примери и с разяснения онази вяра, която е най-добра от всички.“ Философът им отговори: „Двама съпрузи били на голяма чест и много обичани от някой си цар. Но като съгрешили, царят ги изпъдил и ги изгонил във от земята. Те живели дълги години там и родили деца в нищета. Децата се събирали заедно и се съвещавали по какъв начин биха могли да се върнат отново в предишното си положение. Едно от тях давало един съвет, друго – друг, а трето – още по-друг. Кой съвет би трябвало да се държи? Нали най-добрият?“ А те рекоха: „Защо говориш тъй? Всеки счита своя съвет за по-добър от другия. Затова и юдеите смятат своя за най-добър, сарацините – също, а другите – друг. Кажете ми тогава, кое от тези мнения да смятаме за най-добро?“ Философът им отговори: „Огънят изпитва златото и среброто, а човек с разума си отделя лъжата от истината. Кажете ми: от какво стана първото грехопадение? Не е ли от виждането на сладкия плод и от желанието за [добиване на] божественост?“ „Така е“, отговориха те. А философът продължи: „Ако някой, като е ял много мед или е пил студена вода, получи някаква болест и дойде лекар, та му каже: «Яж още много мед, и ще оздравееш», или на оногова, който е пил студена вода, каже: «Напий се със студена вода и стой гол на студа, и ще оздравееш», а след това друг лекар му каже не така, а му препоръчва обратното лекуване – вместо мед да пие горчииво и да пости или вместо студено [препоръча] топло и горещо – кой от двамата лекува по-изкусно?“ Всички отговориха: „Онзи, който препоръчва обратно лекуване; затова и похотните страсти на този живот трябва да се умъртвяват с горчиивина, а гордостта – със смирение. Различните [болки] трябва да се лекуват с обратното [средство]. И у нас също казват: «Дърво, което отначало ражда трънки, отпосле дава сладък плод.»“ Тогава философът им рече: „Добре отговорихте. Така и Християният закон отначало показва суровостта на богоугодния живот, но сетне във вечните жилища принася стократен плод.“

Един от тези съветници, който познаваше добре сарацинското

злочение, запита философа: „Каж ми, гостенино, защо вие не зачитате Мохамеда? В своите книги той много е похвалил Христа, като казва, че от девица, Мойсеева сестра, се е родил велик пророк, който и мъртви е възкресявал, и с голяма сила е лекувал всякакви болести.“ Философът му отговори: „Нека да отсъди каганът: Каж ми: ако Мохамед е пророк, как тогава да вярваме на Даниила? Защото той е казал, че до Христа ще престане всяко видение и пророчество. Как може тогава Мохамед да бъде пророк, щом се е явил след Христа? Ако него наречем пророк, трябва да отхвърлим Даниила.“ Мнозина от тях извикаха: „Каквото е казал Даниил, казал го е по божие вдъхновение. А за Мохамеда всички знаем, че е лъжец и пагубник за нашето спасение; всичките си великолепни заблуди е изрекъл за зло и за срамотия.“

Тогав първият съветник между тях каза на сарацинските си приятели: „Този гостенин с божия помощ повали на земята цялата юдейска гордост, а вашата захвърли отвъд реката като скверна.“ А след това се обърна и към всички люде: „Както е дал Бог на християнския цар власт над всички народи и съвършена мъдрост, така им е дал и [истинската] вяра, без която никой не може да живее вечен живот. Слава на Бога во веки!“ И всички рекоха: „Амин!“

А философът, просълзен, се обърна към всички: „Братя и отци, приятели и чеда! Ето, Бог даде пълно разбиране и достоен отговор на всичко. Ако има още някой, който да се противи, нека дойде да ни обори или да бъде оборен. Прочее, който е съгласен с това, нека се покръсти в името на света Троица. А който не иска – аз нямам вина за това; но той ще види в съдния ден, когато «Старият по дни» ще седне на престола да съди като Бог всички народи.“ Те [хазарските управници] отговориха: „Ние не сме врагове на себе си; но нареждаме [това да стане] постепенно: да се покръсти доброволно кой когато иска – от днес нататък. А който от вас се кланя на запад или се моли по еврейски обичай, или пък следва сарацинската вяра, той ще получи от нас смъртно наказание.“ И така се разотидоха радостни.

Тогав около двеста души от тях се покръстиха, като се отказаха от поганските мерзости и от беззаконните женитби. А каганът написа до царя такова писмо: „Ти, господарю, ни изпрати такъв мъж, който ни обясни със слово и с примери, че християнската вяра е свята. Като се убедихме, че тя е истинската вяра, ние наредихме всички да се покръстят доброволно, като се надяваме и ние да направим същото. Всички ние сме приятели на твоето царство и сме готови да ти служим, където поискаш.“

Като изпращаше философа, каганът му даваше много дарове; но той не прие, а само каза: „Дай ми колкото имаш тук гръцки пленници; то ми е по-скъпо от всички дарове.“ Събраха до двеста души и му ги предадоха. И той радостен тръгна по своя път.

Като стигнаха до безводни и пустинни места, не можеха вече да понасят жаждата. Намериха вода в едно блато, но не можаха да пият от нея, понеже беше [горчива] като жлъчка. Когато всички се пръснаха да търсят вода, [Константин] рече на брата си Методий: „Не мога вече да търпя жаждата; гребни от тази вода. Онзи, който едно време превърна за израилтяните горчивата вода в сладка, той ще даде сега и на нас утеха.“ Като гребнаха, намериха я сладка като медовина и студена. Пиха и прославиха Бога, който прави такива добрини на своите раби.

В Херсон, като вечеряха с архиепископа, философът му рече: „Благослови ме, отче, както би ме благословил баща ми.“ Когато някои го запитаха насаме: „Защо направи това?“, философът отговори: „Наистина, той утре ще се пресели от нас при Бога и ще ни напусне.“ Така и стана: думите му се сбъднаха.

Във фулското племе имаше един голям дъб, сраснал с череша, под който извършваха обреди. Наричаха го с името Александър и не позволяваха на жени да пристъпват нито към него, нито към обредите. Като чу за това, философът не се помая да отиде при тях и като застана сред тях, рече им: „Елините са отишли във вечна мъка, задето са се кланяли като на Бог на небето и на земята – такива велики и добри творения; а вие, които се кланяте на такава нищожна вещь като това дърво, което е предназначено за огъня, как ще се избавите от вечния огън?“ Те отговори: „Ние не сме почнали да вършим това отсега, а сме го приели от нашите бащи; от това дърво ние намираме [изпълнение на] всички наши молитви – особено за дъжд и за много други неща. И как ние ще направим това [т.е. да отсечем дървото], което никои нивга не е дръзвал да направи? Ако някой дръзне да направи това, ще го сполети смърт, а ние няма вече да видим дъжд докрай.“ Философът им отвърна: „Бог говори за вас в Писанието, а вие защо се отвърщате от него? Исая възвестява от божие име, думайки: «Ето, аз идвам да събера всички племена и всички народи и те ще дойдат и ще видят славата ми. И ще туря на тях белег, и от спасените измежду тях ще пратя сред народите – в Тарсис и във Фуд, и в Луд, и в Мосох, и в Товел, и в Елада, и в далечните острови, които не са слушали за моето име; и те ще възвестят сред народите моята слава, казва Господ вседържител.» И още: «Ето, аз ще пратя рибари и много ловци и те ще ви изловят от хълмовете и от каменните

скали.» Тъй че, братя, познайте Бога, който ви е създал. Това е благовестието на новия божи завет, в който сте се кръстили.“

И тъй, като ги убеди с благи думи, накара ги да отсекаат дървото и да го изгорят. Старейшината им, като се поклони, отиде и целуна светото евангелие. Така направиха всички. И като взеха от философа бели свещи, пеейки, отидоха при дървото. [Философът] взе секирата и като удари тридесет и три пъти, заповяда на всички да секат, да го изкоренят и да го изгорят. И още същата нощ дойде от Бога дъжд и напои земята. Те с голяма радост възхвалиха Бога, а Бог се зарадва много на това.

А философът си отиде в Цариград и след като се яви при царя, остана да живее в безмълвие при църквата на светите апостоли, молейки се на Бога.

В църквата „Света София“ имаше един потир със скъпоценни камъни, върху който имаше стихове, написани с еврейски и самаритански букви, които никой не можеше нито да прочете, нито да обясни. Философът взе, прочете ги и ги разясни. Първият стих гласеше тъй: „Чашо моя, чашо моя, пророкувай, докато звездата [изгрее]; бъди за питие на Господа първородния, който бди нощя.“ След това вторият стих: „Направена от друго дърво за вкусване на Господа; пий и се опивай с радост и възкликни «Алилуя»“. И след това третият стих: „Ето, князът [иде] и целият събор ще види неговата слава и сред тях цар Давид.“ А след това беше написано числото деветстотин и девет. Философът, като пресметна подробно, намери, че от дванадесетата година на Соломоновото царуване до Рождество Христово има деветстотин и девет години. Тъй че това е пророчество за Христа.

Докато философът се радваше в Бога, появи се друга задача и друг труд – не по-малък от предишните. Моравският княз Ростислав по божие внушение направи съвет със своите князе и с моравците и изпрати [пратеници] при цар Михаила с тия думи: „Нашият народ се отметна от езичеството и държи християнския закон, но нямаме такъв учител, който да ни обяснява на наш език истинската християнска вяра, та и други страни, като видят това, да направят като нас. Затова, господарю, изпрати ни такъв епископ и учител, защото от вас всякога изхожда добър закон за всички страни.“

Царят свика съвет, повика Константин философа и като го накара да изслуша тази молба, рече му: „Зная, философе, че си уморен; но необходимо е ти да отидеш там, защото никой друг не може да свърши тази работа като тебе.“ Философът отговори: „Макар че съм уморен и болен тялом, аз с радост ще отида там, стига само да имат писменост на своя

език. “ А царят му рече: „И дядо ми, и баща ми, и мнозина други са търсили такова нещо, но не са намерили; как мога аз да го намеря?“ Философът рече: „Кой може тогава да пише думите си на вода и да си спечели име на еретик?“ А царят заедно с вуйчо си Варда му отговориха: „Ако ти поискаш, това може да ти го даде Бог, който дава на всички ония, които се молят без съмнение, и отваря на ония, които чукат.“

Философът си отиде и според стария си обичай се отдаде на молитва заедно с другите си сътрудници. И Бог, който слуша молитвите на своите раби, скоро му яви това, и той веднага състави азбуката и започна да пише евангелските думи: „В началото беше Словото и Словото беше у Бога, и Бог беше Словото.“

Царят се зарадва и прослави Бога със своите съветници. Той изпрати философа с много дарове, като написа до Ростислава такова послание: „Бог, който иска да достигне до познание на истината и да се издигне до по-високо достойство, като видя твоята вяра и твоето старание, направи да се изпълни твоето желание, като откри сега, в наше време, букви на вашия език – нещо, което не е бивало досега освен в първите времена, – таи вие да се причислите към великите народи, които славят Бога на свой език. И ето, ние ти пращаме тоя човек, комуто Бог откри [тези букви] – мъж почтен, благоверен и многоучен философ. Приеми го като дар, по-голям и по-скъп от всякакво злато и сребро, и скъпоценни камъни, и преходно богатство. Постарай се с него да затвърдиш успешно делото и с цялото си сърце да потърсиш Бога. Не отхвърляй и общото спасение, а подтиквай всички да не се бавят, но да тръгнат по истинския път. По тоя начин и ти, като ги приведеш със своето старание към истинско богопознание, ще получиш срещу това своята награда и в тоя век, и в бъдещия, за всички души, които ще повярват отсега и докрай века на нашия Христос Бог, и ще оставиш спомен за себе си в бъдните поколения подобно на великия цар Константин.“

Като пристигна в Моравия, Ростислав го прие с големи почести и като събра ученици, даде му ги да ги учи. В кратко време той преведе целия църковен чин и ги научи на утренната, часовете, вечернята, вечерието и литургията. И тогава според пророческите думи „отвори се ушите на глухите“, та чува думите на Писанието, и „езикът на гъгнивите стана ясен“. И Бог се зарадва на това, а дяволът бе посрамен.

Когато Божието учение взе да се шири, злият и открай време завислив трижпроклет дявол не изгърпя това добро дело, но като влезе в своите съсъди, започна да подстрекава мнозина, казвайки: „Не се слави Бог по този начин. Ако това беше угодно Богу, не можеше ли той да

направи тъй, че и те още отначало да пишат своята реч със свое писмо, и така да славят Бога? Но той е избрал само три езика – еврейски, гръцки и латински, чрез които подобава да се въздава слава на Бога.“ Това го говореха латинските клирици – архиереи, йереи и [техните] ученици. Философът се бори с тях като Давид с иноплеменниците и като ги надви със словото на Писанието, нарече ги триезичници и пилатовци – понеже Пилат бил така написал надписа на кръста Господен. И не само това говореха те, но проповядваха още и други безчестия, като казваха, че под земята живеят велеглави човеци, че всяка гад е дяволско творение и че който убие змия, ще се избави от девет гряха. Ако някой пък убие човека, три месеца да пие от дървена чаша, а до стъклена да се не докосва. При това те не забраняваха да се правят жертвоприношения по старите обичаи и да се сключват безчестни женитби.

Философът изсече като тръни всички тези заблуждения и ги изгори с огъня на словото, говорейки: „Принеси Богу хвалебна жертва и въздай на всевишния твоите молитви.“ „Не напускай жената на твоята младост“; защото „ако я намразиш и я напуснеш, безчестие ще покрие помишленията ти“, казва Господ вседържител. И „пазете се в душите си никой от вас да не изостави жената на своята младост“. Но „вие вършехте това, което аз ненавиждах; защото Господ беше свидетел между тебе и жената на твоите младини, която ти изостави; а тя е твоя другарка и жена на твоя завет“. И в евангелието Господ казва: „Слушали сте, че бе казано от древните: «Не прелюбодействуйай.» Аз пък ви казвам, че всеки, който погледне на жена с пожелание, вече е прелюбодействувал с нея в сърцето си.“ И още [е казано]: „Аз ви казвам, че който напусне жена си, освен за прелюбодеяние, той я прави да прелюбодействува; и който вземе напуснатата от мъжа си, той прелюбодействува.“ И апостолът е казал: „Това, което Бог е съчетал, човек да го не разлъчва.“

Като прекара четиридесет месеца в Моравия, той отиде да посвети учениците си. По пътя го прие Коцел, панонският княз, който, желаейки силно да усвои славянските книги, даде му около петдесет ученици да се учат на тях. И като му оказа големи почести, изпрати го нататък. А философът, проповядвайки евангелското слово без награда, не взе нито от Ростислава, нито от Коцеля ни злато, ни сребро, ни друго нещо, а само измоли от двамата деветстотин души пленници и ги освободи.

Когато беше във Венеция, насъбраха се срещу него епископи, попове и черноризци, като врани срещу сокол, и повдигнаха триезичната ерес, като казваха: „Кажни ни, човече, как ти измисляш сега книги за славяните и ги учиш? Досега никой друг не е изнамирал [такива книги] –

нито апостолите, нито римският папа, нито Григорий Богослов, нито Йероним, нито Августин. Ние знаем само три езика, на които подобава да се слави Бог с книги: еврейски, гръцки, латински. “А философът им отговори: „Не пада ли от Бога дъжд еднакво за всички? Също и слънцето не грее ли на всички? Не дишаме ли всички еднакво въздух? Как вие не се срамувате, като определяте само три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат слепи и глухи? Кажете ми: дали смятате Бога за безсилен, та да не може да даде това, или го смятате за завистлив, та не иска [да го даде]? Ние пък знаем много народи, които имат книги и въздават слава на Бога всеки на своя език. Известно е, че такива са арменците, персите, абазгите, иверите, сугдите, готите, аварите, тирсите, хазарите, арабите, египтяните, сирийците и много други. Ако не искате да разберете от тези [примери], то поне от Писанието познайте божията воля. Давид се провиква и казва: «Възпейте Бога, цяла земя, възпейте Господу песен нова.» И пак: «Възкликнете Господу, цяла земя; пейте, възвеселете се и възпейте.» И другаде: «Цялата земя да ти се поклони и да ти пее, да пее на твоето име, вишний.» И пак: «Хвалете Господа, всички народи, прославяйте го, всички люде». И пак: «Всичко, що диша, да хвали Господа.» В евангелието пък е казано: «А на всички ония, които го приеха, даде възможност да станат чеда божии.» И пак в същото евангелие: «И не само за тях се моля, но и за ония, които по тяхното слово повярват в мене, та да бъдат всички едно – както ти, отче, в мене, така и аз в тебе.» Матей пък казва: «Даде ми се всяка власт на небето и на земята; и тъй, идете и научете всички народи, като ги кръщавате в името на Отца и Сина и Светаго Духа и като ги учите да пазят всичко, което съм ви заповядал. И ето, аз съм с вас през всички дни до свършека на света. Амин.» Също и Марко: «Идете по целия свят и проповядвайте евангелието на всички твари; който повярва и се кръсти, ще бъде спасен, а който не повярва, ще бъде осъден. А повярвалите ще ги придружават тия личби: с моето име ще изгонват бесове и ще заговорят на нови езици.» А на вас, законоучителите, казва: «Горко вам, книжници и фарисеи, лицемери, задето затваряте царството небесно пред хората, защото нито вие влизате, нито пускате ония, които искат да влязат в него.» И пак [казва]: «Горко вам, книжници, задето взехте ключовете на познанието; сами не влязохте и на желаещите да влязат пречите.» А към коринтяните апостол Павел казва: «Желая всички вие да говорите езици, а още повече да пророчествувате; защото онзи, който пророчествува, е по-горен от оногова, който говори езици, – освен ако ги тълкува, та църквата да получи поука. А сега, братя, ако дойда при вас и заговоря

на [непознати] езици, каква полза ще ви принесе, щом не ви говоря било с откровение, било с познание, било с пророчество, било с поука? Също и бездушните предмети, които издават звук – било пищялки, било гусли – ако не покажат различие в свирнята, как ще се разбере това, което се тръби или се свири? Защото, ако тръбата издаваше неопределен глас, кой ще се готви за битка? Така и вие, ако изговаряте с езика си неразбрани думи, как ще се разбере това, което говорите? Тогава ще говорите на вятъра. Толкова например различни думи има на света, и нито една от тях не е без смисъл; ако аз не разбирам смисъла на думите, ще бъда чужденец за говорещия, а и говорещият ще бъде за мене чужденец. Така и вие, бидейки ревнителите към духовни [дарби] за поука на църквата, молете се да ги имате в изобилие. Затова, който говори на [непознат] език, нека се моли [за дарба] да тълкува. Ако се моля на [непознат] език, духът ми се моли, но умът ми остава безплоден. И тъй, какво? Ще се моля с дух, но ще се моля и с ум; ще пея с дух, но ще пея и с ум. Ако благословиш [само] с дух, онзи, който е от простолюдието, как ще каже «амин» на твоята молитва, щом не разбира какво говориш? Ти хвалиш Бога добре, но другият не се поучава. Благодаря на моя Бог, задето повече от всички ви говоря езици; но в църквата предпочитам да кажа пет думи разбрани, за да поуча другите, нежели хиляди думи на [непознат] език. Братя, не бивайте деца по ум; бъдете младенци за злото, а по ум бъдете съвършени. В закона е писано: «На чужди езици и с чужди уста ще говоря на тоя народ, но и тъй няма да ме послушат, казва Господ.» Тъй че езиците са белег не за повярвалите, а за неповярвалите; а пък пророчеството не е за неповярвалите, а за повярвалите. Ако, прочее, се събере цялата църква заедно и всички заговорят на непознати езици, и влезе някой непросветен или неповярвал, няма ли да каже, че сте побъркани? Но ако всички [почнат да] пророчествуват и влезе някой непросветен или неповярвал, тогава той се изобличава от всички и се осъжда от всички, тъй че тайните на сърцето му излизат наяве, и той, като падне ничком, ще се поклони Богу и ще признае, че Бог наистина е с вас. И тъй, какво [да се прави], братя? Когато се събирате и всеки от вас има или псалом, или поучение, или откровение, или говорене на непознат език, или тълкуване, нека всичко да бъде за назидание. Ако някой ще говори на [непознат] език, нека да говорят двама или трима, и то подред, а друг да тълкува. Ако пък няма тълкувател, тогава те да мълчат в църквата, а да говорят на себе си и на Бога. Също и от пророчествуващите да говорят двама или трима, а другите да обсъждат. Ако ли пък се яви откровение някому другиму, който седи, нека първият да млъкне.

Така можете един след друг всички да пророчествувате, та всички да имате утеха. И пророческите духове се подчиняват на пророчествуващите; защото Бог не е Бог на безредието, а на мира. Така е във всички църкви между светиите. Жените ви да мълчат в църквите; на тях не им е позволено да говорят, а да се подчиняват, както казва и законът. Ако искат да научат нещо, да запитат мъжете си вкъщи; защото е срамно жена да говори в църква. Нима от вас излезе словото божие? Или само до вас достигна? Ако някой се мисли, че е пророк или изпълнен с дух, нека да разбере, че това, което ви пиша, са Господни заповеди. А който не разбира, нека не разбира. И тъй, братя, показвайте ревност към пророчествуване, но не забравяйте да се говорят и езици. Нека всичко да става с приличие и ред.» И пак казва: «И всеки език да изповяда, че Исус Христос е» Господ, за слава на Бога Отца, амин.“

С тези думи и с други по-силни ги посрами, остави ги и си отиде.

Като узна за него римският папа, прати да го повикат. И когато той дойде в Рим, самият папа Адриан излезе да го посрещне с всички граждани, със свещи в ръце, понеже носеше мощите на свети Климент, мъченик и папа римски. И заради него Бог незабавно направи тук преславни чудеса: разслаблен човек се излекува и мнозина други се изцериха от различни недъзи; също и пленниците, които призоваха [името на] Христа и на свети Климента, се освободиха от ръцете на ония, които ги бяха пленили.

А папата, като прие славянските книги, освети ги и ги положи в църквата на света [дева] Мария, която се нарича „Ясли“. След това папата заповяда на двамата епископи Формоза и Гаудерик да посветят славянските ученици.

И като ги посветиха, веднага отслужиха литургия в църквата на свети апостол Петър на славянски език; и на другия ден служиха в църквата на света Петронила, на следния ден – в църквата на свети Андрей, а оттам пък в църквата на великия вселенски учител апостол Павел. И пяха цяла нощ, като славословеха [Бога] на славянски език, а на сутринта служиха пак литургия над светия му гроб, подпомогнати от епископ Арсений, който беше един от седемте епископи, и от Анастасий Библиотекар. А философът не преставаше да отдава, заедно със своите ученици, достойно хвала на Бога за това. При него непрекъснато идваха римляни и го разпитваха за всичко; и като получаваха двойни и тройни обяснения на своите въпроси, отиваха си доволни по домовете си.

Дойде също тъй и някой си евреин, който се препираше с него, и веднъж му каза: „Наспоред броя на годините, не е дошъл още Христос,

за когото пророците казват, че ще се роди от девица.“ Философът, като му изброи по родове всички години от Адама, доказа му подробно, че е дошъл, и [му посочи] колко години има оттогава досега. И като го поучи, отпрати го.

Сполетяха го много мъки и той се разболя. И като боледуваше така дълго време, веднъж видя божие явление и почна да пее тъй: „От ония, които ми казаха: «Да идем в дома Господен», се възвесели духът ми и се възрадва сърцето ми.“ И като се облече в празничните си дрехи, прекара така целия ден, радвайки се и думайки: „Отсега вече не съм слуга нито на царя, нито никому другиму на земята, а само на Бога вседържителя. Не бях, но бидох и ще бъда во веки, амин.“

На следния ден той прие светия монашески образ и като прибави светлина към светлина, нарече се с името Кирил. И в този [монашески] чин прекара петдесет дни. Когато наближи часът да приеме покой и да се пресели във вечните жилища, той вдигна ръце към Бога и със сълзи отпрати молитва, като казваше тъй: „Господи боже мой, който си сътворил всички ангелски чинове и безплътни сили, който си разпрострял небесата и си утвърдил земята, който си привел от небитие в битие всичко съществуващо, който всякога и всякъде изслушваш ония, които изпълняват твоята воля и се боят от тебе, и спазват твоите заповеди, послушай [сега] и моята молитва: запази твоего вярно стадо, над което беше поставил мене непотребния и недостоен твой раб; избави го от безбожната и поганска злоба на ония, които говорят хула срещу тебе, и погуби триезичната ерес. Издигни твоята църква с множество и съедини всички в единомушие; създай избрани люде, единомислещи в твоята истинска вяра и в правото изповедание, и вдъхни в сърцата им словото на твоего учение. Ако си избрал нас, недостойните, за проповедници на Христовото евангелие и ако ние се стремим към добри дела и вършим това, което ти е угодно – това ни е твой дар. Тези, които ти ми беше поверил, предавам ти ги като твои. Ръководи ги с мощната си десница и ги покрий с покрива на крилата си, та всички да възхвалят и да славят името ти – на Отца, и Сина, и Светия Дух. Амин!“

И като целуна всички със свято целование, рече: „Благословен е Бог, който не ни предаде за плячка в зъбите на нашите невидими врагове, но разкъса техните примки и ни избави от тяхната гибел.“ И така почина в Господа, бидейки на 42 години, на четиринадесетия ден от месец февруари, индикт втори, в 6377 година от сътворението на света (869 г.).

Тогава папата заповяда на всички гърци, които бяха в Рим, а така също и на римляните да се съберат заедно със свещи и да пеят над него

и да му направят погребение, каквото биха направили на самия папа. И така направиха.

А Методий, неговият брат, замоли папата, казвайки: „Майка ни ни е заклела, който от нас пръв почине, [другият] да го пренесе в братовия му манастир и там да го погребете.“ Прочее папата нареди да го положат в ковчег и да заковат ковчегата с железни гвоздеи. И така го държа седем дни, готвейки го за път.

Но римските епископи рекоха на папата: „Понеже, след като е ходил по много земи, Бог го е довел тук и тук е приел душата му, тук подобава и да бъде погребан като всепочитан мъж.“ Папата рече: „Заради неговата светост и обич аз, нарушавайки римския обичай, ще го погребам в моя гроб в църквата на свети апостол Петър.“ А брат му рече: „Тъй като не ме послушахте и не ми го предадохте, нека, ако обичате, да почива в църквата на свети Климент, с чиито мощи е дошъл тук.“ И папата заповяда да направят така.

Тогава епископите се събраха отново заедно с хората, които се готвеха да го изпроводят тържествено, и рекоха: „Да отковем ковчегата и да видим да не би да е взето нещо от него.“ Мъчиха се много, но по божие повеление не можаха да отковат ковчегата. И така го положиха с ковчегата в гроба, от дясната страна на олтара в църквата на свети Климент, където веднага почнаха да стават много чудеса. Като виждаха тези чудеса, римляните все повече се привързваха към неговата светиня и неговото почитание. Изписаха икона над гроба му и започнаха денонощно да паят [кандило] над него, хвалейки Бога, който прославя така ония, които го славят. Нему да бъде слава и чест, и поклонение во веки веков, амин.

КРАЙ

© Хр. Кодов, превод от старобългарски

Източник: Словото

Издание: Стара българска литература. Том 4. Житиеписни творби. Български писател,
С. 1986.

Превод по преписа на Владислав Граматик (1469).

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/11548>]